

УДК 378:373.3/.5.011.3-051:78]:159.954
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/52-1-32>

Марія ДАЦЕНКО,
orcid.org/0000-0003-3140-7439
аспірантка, викладач кафедри музикознавства та музичної освіти
Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка
(Київ, Україна) m.datsenko.asp@kubg.edu.ua

АКТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Гуманістичний напрям сучасної освіти відкриває нові шляхи вдосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців. Важлива роль у цьому процесі відводиться усвідомленню індивідуальної сутності кожної особистості, визначенню її потенційних можливостей, розвитку творчих здібностей. Одним із показників саморозвитку особистості є її творчий потенціал.

В антропоцентричній парадигмі сучасний статус феномену «творчий потенціал» зумовлений його актуальністю та вживаністю в різних галузях буття людини як основного вихідного поняття. Потенціал майбутнього вчителя музичного мистецтва має численні й найрізноманітніші властивості й різною мірою виявляє їх у освітній взаємодії. Повноцінно якісна визначеність розвитку творчого потенціалу майбутнього вчителя музичного мистецтва виражена в здібностях і потребах, можливість реалізації й задоволення яких є творчою діяльністю здобувачів вищої освіти. Проблема розвитку творчого потенціалу здобувачів вищої освіти є актуальною й через латентний характер та нелінійну детермінацію вихідного поняття.

Сучасне суспільство характеризується швидкими змінами в усіх сферах життя, що особливо впливає на розвиток освітянського простору. Освітня сфера зазнає значних трансформаційних процесів. Простір, де стикаються нові цінності й цифрові технології, нові стилі життя, вимагає сучасних освітніх підходів. У статті розглянуті актуальні підходи до розвитку творчого потенціалу майбутнього вчителя музичного мистецтва, що передбачають інтеграцію в систему підходів інноваційної освіти. Поміж сучасних підходів до розвитку творчого потенціалу майбутнього вчителя музичного мистецтва ми виділяємо: аксіологічний, рефлексивний, інтегративний та акме-синергетичний.

Проаналізовано стан досліджуваної проблеми в психолого-педагогічній теорії та практиці, визначено мету, розкрито сутність наукових підходів у освітньому процесі та їхній вплив на розвиток творчого потенціалу майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Ключові слова: мистецька освіта, майбутній вчитель музичного мистецтва, розвиток творчого потенціалу, акме-синергетичний підхід, рефлексивний підхід.

Mariia DATSENKO,
orcid.org/0000-0003-3140-7439
Postgraduate Student, Lecturer at the Department of Musicology and Music Education
Institute of Arts Borys Grinchenko Kyiv University
(Kyiv, Ukraine) m.datsenko.asp@kubg.edu.ua

CURRENT APPROACHES TO CREATIVE POTENTIAL DEVELOPMENT OF A FUTURE MUSIC TEACHER

The humanistic direction of modern education unveils new ways to improve the professional training of future specialists. An important role in this process is given to the awareness of the individual essence of each person, the determination of their potential and the development of their creative abilities. Creative potential is one of the indicators of self-development of a person.

The current status of the phenomenon of creative potential in the anthropocentric paradigm is based on its relevance and applicability in various areas of human existence as the main source concept. The potential of a future music teacher has multiple and various characteristics and it manifests them in educational interaction to different extents. Qualitative determination of the creative potential development of a future music teacher is expressed to the fullest in abilities and needs, the possibility of fulfillment and satisfaction of which constitute the creative activity of higher education seekers. The issue of developing the creative potential of a future specialist becomes relevant due to the latent nature and nonlinear determination of the source concept.

Modern society is characterized by rapid changes in all areas of life, which especially affects the development of educational domain. The educational domain undergoes significant transformational processes. The area where new values and digital technologies as well as new lifestyles meet requires modern educational approaches. The paper considers current approaches to the development of creative potential of future music teachers, which call for their

integration into the system of approaches to innovative education. We distinguish axiological, reflexive, integrative and acmesynergetic approaches among the modern approaches to the creative potential development of future music teachers.

The paper analyzes the state of the studied issue in psychological and pedagogical theory and practice, defines the objective and provides insight into the essence of scientific approaches in the educational process and their influence on creative potential development of a future music teacher.

Key words: *artistic education, future music teacher, creative potential development, acmesynergetic approach, reflexive approach.*

Постановка проблеми. Сьогодення вимагає гармонійного розвитку майбутнього вчителя музичного мистецтва. Творчі здібності є найвищою концентрацією духовних сил людини, її емоцій, почуттів, фантазії, інтуїції. Розвиток творчих здібностей майбутнього фахівця є одним з основних завдань сучасної освіти, де актуалізується проблема обґрунтування методологічних засад (провідних підходів) до розвитку творчого потенціалу майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Актуальність зумовлена й пошуками ефективних способів розвитку творчого потенціалу майбутнього вчителя музичного мистецтва в умовах невинних суспільно-політичних, соціально-економічних, культурно-освітніх та цифрових трансформацій в Україні, взаємопов'язаних із новими викликами суспільства.

Аналіз досліджень. Творчість як важлива ознака освітнього процесу нині набула особливої актуальності. Як сфера особистісної самореалізації вчителя, вона склала основу досліджень таких учених, як Г. Падалка, О. Ростовський, О. Щолокова та інших; методичним підходам до підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва присвятили дослідження А. Козир, Лінь Хай та інші.

Теоретико-методологічні основи підготовки вчителя музичного мистецтва обґрунтовували О. Олексюк, О. Рудницька, Л. Масол та інші.

Творчий потенціал учителя музичного мистецтва розглядається як передумова його творчої діяльності (Н. Кічук, З. Міщенко, С. Олійник та ін.). Вчені доводять, що творчість є необхідною умовою становлення майбутнього фахівця, його самопізнання та саморозвитку.

На думку О. Олексюк, найактивніше впливають на музичний розвиток індивідуальні заняття з фаху, на яких застосовуються різні прийоми впливу та активні методи навчання, адже творчий підхід до розвитку індивідуальності – одне із завдань музичної педагогіки (Олексюк, 2019).

Мета статті – визначення провідних методологічних підходів до розвитку творчого потенціалу майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Методологічні засади педагогічних явищ визначаються методологічними підходами. Поняття «підхід» у загаль-

ному розумінні означає сукупність різноманітних засобів та прийомів, завдяки яким вирішуються поставлені завдання. У науковому розумінні поняття «підхід» трактується як вихідна позиція, що складає основу дослідницької діяльності.

На думку В. Коновальчук, проблема здібностей і потреб займає центральні позиції в науковій психології, що визначено характером її предмета. Сучасні підходи до розуміння особистості ґрунтуються на визнанні психологами особливої інтегруючої ролі потреб і здібностей особистості. Усі психічні утворення об'єднують у дві групи: ті, які стають спонуками поведінки, – потреби, і ті, які складають виконавчу підсистему особистості, – здібності (Коновальчук, 2017).

В якості першого підходу, як одного з найбільш впливових щодо розвитку творчого потенціалу майбутнього вчителя музичного мистецтва, ми виокремлюємо *аксіологічний підхід*, який ґрунтується на спонукальній природі цінностей особистості.

На думку І. Бега, М. Кагана, І. Зязюна, О. Олексюк, М. Отич та ін., аксіологічний підхід ґрунтується на розумінні природи цінностей і впливу ціннісних орієнтирів на творчу діяльність особистості. До того ж аксіологія – це філософська дисципліна, присвячена вивченню природи цінностей та способів їх пізнання. Більшість дослідників погоджуються з думкою, що ціннісні настанови й орієнтації в професійній діяльності учителя, зокрема в галузі музичної педагогіки, є невід'ємною складовою творчої особистості педагога.

За міркуванням О. Олексюк аксіологічний підхід актуальний для музично-педагогічної освіти саме тому, що музичний світ та музично-педагогічна освіта усвідомлюються як єдина інтегральна система. Вчена зосереджує увагу на тому, що ціннісне осягнення явищ зовнішнього світу, внутрішнього світу особистості і світу музичного мистецтва формує спрямованість вчителя музичного мистецтва на духовні цінності та стає активізуючим чинником його творчого розвитку (Олексюк, 2009: 11).

Отже, ми виокремлюємо аксіологічний підхід у контексті розвитку творчого потенціалу вчителя музичного мистецтва, який полягає в усвідомленні

студентом внутрішньої потреби у творчій самореалізації в галузі музичної педагогіки, за умовами якої, реалізація власного творчого потенціалу набуває для особистості безпосередньої значущості, що дає змогу трансформувати потенційну творчу енергію в актуальну творчу діяльність.

Використання *рефлексивного підходу* зумовлюється потребою у використанні педагогічних технологій, спрямованих на усвідомлення процесу, які дозволять суб'єкту вийти на метапозицію, у якій він буде «над ситуацією», для більш широкого її розуміння, та, одночасно, глибоко усвідомлювати процеси, що відбуваються (Гурієвська, 2014: 66).

Вибір рефлексивного підходу, як одного з актуальних, до розвитку творчого потенціалу майбутнього вчителя музичного мистецтва, ґрунтується на засадах самопізнання, самооцінки та самореалізації в галузі професійної діяльності, яка включає постійну потребу у фаховому рефлексивному оцінюванні власних проявів творчості.

Дослідження рефлексії в контексті творчості, творчого мислення дало змогу визначити взаємозв'язок інтелектуального та особистісного (Гурієвська, 2014: 66), а також відповісти на питання щодо джерела виникнення психічних новоутворень у творчому процесі, які відповідають за продуктивність мислення в процесі вирішення творчих завдань (Хуа Вей, 2016). Творчістю можливо називати, у такому випадку, нові інтелектуальні знання, які здобуває й аналізує суб'єкт після здійснення певного творчого акту. Крім того, важливим аспектом рефлексії в контексті творчої діяльності є те, що рефлексія надзвичайно активізується саме перед інсайтом – тобто безпосередньо перед отриманням творчої ідеї й домінує над іншими розумовими процесами в разі ефективного й успішного вирішення творчої проблеми, що вказує на наявність глибокого зв'язку між активною рефлексивною і продуктивною творчою діяльністю (Хуа Вей, 2016).

В контексті діяльності вчителя музичного мистецтва, такий зв'язок дає змогу майбутньому фахівцю, активізуючи рефлексивні дії, зробити процес педагогічної творчості більш успішним, продуктивним, і, відповідно, більш ефективно розвивати свій творчий потенціал.

Отже, рефлексивний підхід до розвитку творчого потенціалу майбутнього вчителя музичного мистецтва виокремлюється як один із впливових на розвиток досліджуваного феномена, і ґрунтується на засадах самопізнання й самооцінки в процесі творчого здійснення освітньої діяльності через формування в студентів усвідомленої

потреби у фаховому рефлексивному оцінюванні власних творчих проявів із метою підвищення їх ефективності і продуктивності.

Професія вчителя музичного мистецтва включає вміння та навички освітньої, організаторської, просвітницької, методичної робіт та ін. Зазначені різновиди діяльності займають цінну нішу у вирішенні специфічних завдань, орієнтованих на постійне особистісне удосконалення самого освітянина. Багатопрофільний характер професійної діяльності сучасного вчителя музичного мистецтва зумовлює не лише необхідність розвитку особистості, що має високий професіоналізм, великий кругозір, творчий потенціал, а також формування його компетентності інтегративного типу.

Встановити необхідні взаємозв'язки між різновидами професійної діяльності, забезпечити умови для розв'язання проблемних професійних ситуацій, здійснити інтеграцію методів та форм навчання, дасть змогу саме *інтегративний підхід*. Основне завдання цього підходу, у контексті вищезазначеного, полягає у формуванні цілісного сприйняття особистістю всіх видів діяльності та комплексної реалізації їх на практиці. У зв'язку з цим, актуальним є вивчення процесу розвитку творчого потенціалу майбутнього вчителя музичного мистецтва з погляду інтегративного підходу.

Інтегративний підхід дає змогу розглядати процес розвитку творчого потенціалу майбутнього вчителя музичного мистецтва як складну систему, цілісність якої досягається на основі інтеграції складникових її елементів, що перебувають у взаємозв'язку та взаємодії.

У зарубіжній психології інтегративний підхід до розв'язання проблеми розглядали (Х. Гарднер, Т. Любарт, Р. Стернберг, Т. Тардиф та ін.). Його найважливіші характеристики: системність, міждисциплінарність, використання ресурсів різних аспектів психології, цілісність розуміння процесів творчості, відкритість новим поглядам на проблему творчості.

Інтегративний підхід до розвитку творчого потенціалу майбутнього вчителя музичного мистецтва є певною стратегією, спрямованою на процес та результат розвитку творчого потенціалу, яка забезпечує підвищення системності знань, комплексне застосування умінь та навичок у всіх різновидах професійної діяльності, розвиток інтеграційних якостей особистості (самостійності, активності, ініціативності та ін.), що сприяють професійному становленню та здобуттю професійної майстерності.

Отже, на основі вищесказаного, зробимо важливий висновок про те, що інтегративний підхід

у системі вищої освіти є надзвичайно важливим компонентом професійного становлення майбутніх фахівців, зокрема, у процесі розвитку творчого потенціалу майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Останній виокремлений нами підхід – *акме-синергетичний* – пов’язує всі вище викладені теоретико-методологічні підходи у єдину систему, націлену на примноження всіх ресурсів особистості – інтелектуальних, психологічних, вольових і творчих – на шляху особистісного та творчого розвитку. Метою впровадження акме-синергетичного підходу в підготовку майбутніх учителів музичного мистецтва є досягнення ними максимального рівня професійного розвитку через самоорганізацію й самовираження (Хуа Вей, 2016).

Акмеологія розуміється як наукова дисципліна, яка вивчає феномен розвитку людини, індивіда, суб’єкта власної діяльності, яка досягає найвищого рівня у своєму розвитку. Л. Паламарчук стверджує, що акмеологічний ресурс розвитку творчого потенціалу вчителя є таким, що спонукає його до творчої діяльності. А в центрі акмеологічної педагогіки є професіоналізм учителя-дослідника, у процесі творчої педагогічної діяльності (Паламарчук, 2014: 215).

А. Козир визначає, що акмеологічний підхід передбачає, що викладання втрачає ознаки авторитарності й набуває діалогічності на засадах творчої взаємодії всіх партнерів, що спонукає студентів до самостійного розвитку. Акмеологічний вплив педагога стимулює розвиток креативності й рефлексивності, вказує дослідниця. Адже «акмеологічний вплив доцільно розглядати як процес і результат перетворення зовнішніх вимог у внутрішні особистісні переконання студента, як досягнення акмеологічного ефекту переходу майбутнього вчителя

музичного мистецтва в якісно новий стан оптимальної самореалізації» (Козир, 2011: 33).

Термін «синергетика» (грец. *sinergos* – спільна дія, співробітництво) означає сприяння, співпраця. Синергетика розуміється як теорія самоорганізації складних систем, що змінюються. Вона репрезентує універсальні закони розвитку таких систем, проникаючи у сферу багатьох наукових напрямів, зокрема в педагогічні науки (Серьогіна, 2007: 48).

Формування творчого потенціалу, у ракурсі синергетики передбачає націленість педагогічної системи на перехід до творчих проблемних методів, здатних забезпечити розвиток творчої особистості.

Сьогодні акме-синергетичний підхід, у якості підґрунтя, має концепцію освіти, яка визначає особистість як цілісну структуру, що постійно еволюціонує і змінюється, та передбачає зміну параметрів професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва, з орієнтацією на таку особистість, що дає змогу розробляти нові принципи й педагогічні умови розвитку його творчого потенціалу.

Висновки. Підсумовуючи зазначене вище, можемо констатувати, що творчий потенціал майбутнього вчителя музичного мистецтва визначається як складне інтегральне утворення. У статті ми виокремили та обґрунтували найбільш актуальні теоретико-методологічні підходи до розвитку творчого потенціалу майбутнього вчителя музичного мистецтва. Такими підходами визначено: аксіологічний, рефлексивний, інтегративний та акме-синергетичний.

Нині ці підходи в системі вищої освіти України є важливими компонентами професійного становлення майбутніх фахівців, зокрема, у процесі розвитку творчого потенціалу майбутнього вчителя музичного мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акмеологічний підхід до визначення сутності педагогічної обдарованості. Акмеологія – наука XXI століття: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конфер. За ред. В.О. Огнев’юка. К.: Київськ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2011. с. 17-22.
2. Божко Н. Інтегративний підхід до навчання в контексті реформування системи освіти України. Н. Божко. Молодь і ринок. 2018. № 7 (162). с. 84-89.
3. Гурієвська В. Застосування рефлексивного підходу в системі державного управління. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2014. № 1. с. 64-71.
4. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології: *навч. посібник*. Київ: Академвидав, 2004. 352 с.
5. Драч І. Оцінювання творчого потенціалу студентів вищих навчальних закладів. Проблеми освіти: Наук.-метод. зб. Кол. авт. – К.: Наук.-метод. центр вищої освіти, 2005. Вип. 41. с.153-160.
6. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень: *колективна монографія* за ред. В. Моляко, О. Музики. Житомир, 2006. 320 с.
7. Козир А. Акмеологічні фактори фахової майстерності студентів інститутів мистецтв. Педагогіка. Вісник Луганського педагогічного університету. 2011. № 4. с. 29-36.
8. Коновальчук В. Розвиток творчого потенціалу особистості в просторі освіти: *дис. докт. філос. наук* : 09.00.10 – філософія освіти. Київ, 2017. 486 с.
9. Олексюк О. Музично-педагогічний процес у вищій школі. Олексюк О., Ткач М. - К.: Знання України, 2009. 123 с.

10. Олексюк О. Розвиток духовного потенціалу особистості у постнекласичній мистецькій освіті: *монографія, видання 2, перероблене та доповнене*. Київ, 2019. 268 с.
11. Паламарчук Л. Акмеологічні ресурси розвитку творчого потенціалу особистості вчителя. Акмеологія – наука XXI століття: матер. IV Міжнародної науково-практичної конференції, 2014 р., м. Київ. с. 210-218.
12. Синергетика в публічному управлінні: тлумачний словник. За ред. С. Серьогіна. Д.:ДРІДУ НАДУ, 2007. 48 с.
13. Сисоєва С. Теоретичні і методичні основи підготовки вчителя до формування творчої особистості учня. *Дис. д-ра пед. наук*: 13.00.01. К., 1997. 428 с.
14. Хуа Вей. Формування творчого потенціалу майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі навчання гри на фортепіано. *Дис. канд. пед. наук*: 13.00.02. Одеса, 2017. 227 с.

REFERENCES

1. Antonova, O. E. (2011). Akmeologichnyi pidhid do viznachennya sutnosti pedagogichnoyi obdarovanosti [Acmeological Approach to Determining the Essence of Pedagogical Talent]. *Akmeologiya – nauka XXI stolittia: materialy III Mizhnar. nauk.-prakt. konfer. Acmeology – Science of the 21st Century: Proceedings of the 3rd International Research & Practice Conference*. Kyiv. [in Ukrainian].
2. Bozhko, N. (2018). Intehrativnyi pidkhid do navchannia v konteksti reformuvannia systemy osvity Ukrainy. [Integrative Approach to Learning in the Context of Ukrainian Educational System Reforming]. *Molod i rynok – Youth and Market, issue 7 (162), p. 84–89*. [in Ukrainian].
3. Huriiivska, V. (2014). Zastosuvannia refleksyvnoho pidkhodu v systemi derzhavnoho upravlinnia [Application of a Reflective Approach in the System of Public Administration]. *Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy – Bulletin of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine, issue 1, p. 64-71*. [in Ukrainian].
4. Dychkivska, I. (2004). Innovatsiini pedahohichni tekhnolohii [Innovative Pedagogical Technologies]. Kyiv: Akademvydav. [in Ukrainian].
5. Drach, I. (2005). Otsiniuvannia tvorchoho potentsialu studentiv vyshchikh navchalnykh zakladiv [Assessment of Creative Potential of Students in Higher Educational Institutions]. *Problemy osvity: Nauk.-metod. zb. – Issues of Education: Academic and Methodological Collection, issue 41, p. 153-160*. [in Ukrainian].
6. Zdibnosti, tvorchist, obdarovanist: teoriia, metodyka, rezultaty doslidzhen [Abilities, Creativity, Talent: Theory, Methodology, Research Results]. Moliako, V., Muzyka, O. (Ed.). (2006). Zhytomyr. [in Ukrainian].
7. Kozyr, A. (2011). Akmeolohichni faktory fakhovoi maisternosti studentiv instytutiv mystetstv [Acmeological Factors of Professional Skill of Students of Institutes of Arts]. *Pedahohika / Visnyk Luhanskoho pedahohichnoho universytetu - Pedagogy / Bulletin of Luhansk Pedagogical University, issue 4, p. 29-36*. [in Ukrainian].
8. Konovalchuk, V. (2017) Rozvytok tvorchoho potentsialu osobystosti v prostori osvity [Development of Creative Potential of the Individual in the Educational Domain]. *Doctor's thesis*. Kyiv. [in Ukrainian].
9. Oleksiuk, O. (2009). Muzychno-pedahohichniy protses u vyshchii shkoli [Musical and Pedagogical Process in Higher School]. Kyiv: Znannia Ukrainy. [in Ukrainian].
10. Oleksiuk, O. (2019). Rozvytok dukhovnoho potentsialu osobystosti u postneklasychnii mystetskii osviti [Development of Spiritual Potential of a Person in Post-Classical Artistic Education]. Kyiv. [in Ukrainian].
11. Palamarchuk, L. (2014). Akmeolohichni resursy rozvytku tvorchoho potentsialu osobystosti vchytelia [Acmeological Resources for the Development of the Creative Potential of the Teacher's Personality]. *Akmeologiya – nauka XXI stolittia: materialy IV Mizhnar. nauk.-prakt. konfer. Acmeology – Science of the 21st Century: Proceedings of the 4th International Research & Practice Conference*. Kyiv. [in Ukrainian].
12. Synerhetyka v publichnomu upravlinni: tлумачnyi slovnyk [Synergetics in Public Administration: an Explanatory Dictionary]. Serohin, S. (Ed.). (2007). Dnipro: DRIDU NADU. [in Ukrainian].
13. Sysoieva, S. (1997). Teoretychni i metodychni osnovy pidhotovky vchytelia do formuvannia tvorchoi osobystosti uchnia [Theoretical and Methodological Foundations of Training a Teacher for Developing the Creative Personality of the Student]. *Doctor's thesis*. Kyiv. [in Ukrainian].
14. Hua Wei. Sutnist tvorchoho potentsialu i kontseptualni pidkhody u konteksti yoho rozvytku [The Essence of Creative Potential and Conceptual Approaches in the Context of its Development]. (2016). *Naukovi zapysky: Pedahohichni nauky – Academic Notes: Pedagogical Sciences, issue 143, p. 212-215*. [in Ukrainian].